

14. Павлюк І. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. / Нац. академія наук України ; Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центр періодики / І. Павлюк. – Львів : Каменяр, 2001. – 285 с.
15. Пісоцький А. Інтелекція Волині: погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 176 с.
16. Поліщук Я. 3 років і віків Антона Нивинського / Я. Поліщук // Сім днів. – 1994. – 11–17 січ. – С. 10.
17. «Просвіта» на Волині: минуле і сучасне : зб. наук. ст., док. і матеріалів / за ред. В. К. Барана. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 198 с.
18. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 149 с.
19. Скакальська І. Громадсько-політична діяльність Семена Жука / І. Скакальська. – Кременець : Кременецький обл. гуманіт.-пед. ін.-т ім. Т. Шевченка, 2006. – 158 с.
20. Українська гімназія в Луцьку. Спогади. – Луцьк : MEDIA, 1998. – 219 с.
21. Філіпович М. Луцька «Просвіта». 1918–1935 рр. / М. Філіпович. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 240 с.
22. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 348, оп. 1, спр. 176, 14 арк.
23. Там само, спр. 486, 67 арк.
24. Черняхівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Черняхівський. – Кременець : Папірус, 1999. – 318 с.
25. Черняхівський Г. Маловідомий Роман Бжеський / Г. Черняхівський // Портрети пером : статті, есе, рецензії. – Кременець ; Тернопіль, 2001. – С. 136–147.

Понедельник Лариса. Волинская «Просвита» в борьбе за национальное возрождение. В статье делается попытка проанализировать истоки зарождения волинской «Просвиты», охарактеризовать ее деятельность на определенных этапах и борьбу за национальное возрождение в условиях Польского государства в 1921–1939 гг. Акцентируется внимание на роли литературного процесса, в частности на примере деятельности отдельных поэтов, прозаиков, публицистов, которые сделали весомый вклад в дело национальной культуры украинского сообщества. Освещаются тенденции и достижения библиотек – главных средств повышения общеобразовательного и культурного уровня населения, ликвидации неграмотности, борьбы за родную школу, обучения детей на украинском языке. Освещается издательская деятельность просветительских ячеек, как зеркала политической, общественной и культурной жизни региона.

Ключевые слова: национальное возрождение, культурная жизнь, интеллигенция, публицистика, издание, библиотека.

Poniedielnyk Larysa. Volyn Education in the Struggle for National Revival. The article attempts to analyse the origins of the origin of Volyn enlightenment to characterize its activity at certain stages and the struggle for national revival in the conditions of the Polish state sn 1921–1939 Focuses on the role of the literary process in particular on the example of the individual poets writers publicists which made a significant contribution to the national culture of the Ukrainian community. Highlights the trends and achievements of libraries – the main means of increasing the General educational and cultural level of the population literacy fight for home school teaching children the Ukrainian language. Highlight the publishing activities of educational cells as the mirror of political social and cultural life of region.

Key words: national revival, a cultural life, intellectuals, journalism, publishing, library.

УДК 94(477)«1944/1951»

Людмила Стрільчук

Просвітницька діяльність української інтелігенції в таборах для переміщених осіб у західних окупаційних зонах (1944–1951 рр.)

У статті проаналізовано просвітницьку діяльність українців, які перебували в таборах для Переміщених осіб у західних окупаційних зонах наприкінці Другої світової війни й після її завершення. Вимушені чекати вирішення питання про переселення, українці не лише зуміли зорганізувати свій побут у таборах для ПО, але й налагодити національно-культурне життя, шкільництво. В авангарді цього процесу стояла українська інтелігенція.

Ключові слова: просвітницька діяльність, українська інтелігенція, переміщені особи, культура, освіта, національна ідея, західні окупаційні зони.

Постановка наукової проблеми та її значення. Друга світова війна порушила усталений життєвий ритм мільйонів людей у Європі та у світі. Чимало українців виявилися викинутими з рідних домівок й опинилися далеко від Батьківщини, наприклад на території Німеччини, Австрії, Польщі, Франції та в інших країнах Європи, чи то через військовий полон, чи як примусові робітники, вивезені фашистами в трудові табори, чи політичні втікачі на Захід, які скористалися війною, аби покинути межі СРСР. Вживши в роки війни й опинившись у західних окупаційних зонах, усі ці люди отримали шанс розпочати життя спочатку, подалі від радянської тоталітарної системи.

Однак ейфорія, яка панувала серед українських переміщених осіб (далі – ПО) у зв'язку з уникненням примусової репатріації, тривала недовго, оскільки виявилось, що такі омріяні країни Заходу не спішать приймати емігрантів із СРСР, не виробили чіткого еміграційного законодавства або ж мають надто малі еміграційні квоти. Багато ПО, серед яких були й українці, кілька років чекали вирішення своєї долі в таборах для переміщених осіб у західних окупаційних зонах. Таборовий період затягнувся на довгі роки. Українці зуміли налагодити не лише нормальний побут і розпочали працювати, але й розгорнули в таборах для ПО активну просвітницьку, освітню роботу. Саме цей аспект і розглянуто в статті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченням життя й діяльності українців, котрі перебували в таборах для ПО в західних окупаційних зонах, тривалий час займалися лише діаспорні науковці, оскільки ця тема в Радянському Союзі замовчувалася. Тож проблему досліджували В. Мудрий [5], В. Кубійович [2], З. Кузеля [3], Л. Юрій [8]. Згадані статті стосуються повсякденного життя українських ПО в таборах, облаштування побуту, налагодження освіти для дітей та молоді, культурного життя. Найбільш ґрунтовне дослідження українців, котрі після війни перебували в західних окупаційних зонах, здійснив В. Маруняк [4] у монографії «Українська еміграція в Німеччині та Австрії по Другій світовій війні».

Сучасні українські науковці К. Кейданський [1], С. Рудик [6] вивчали умови життя й праці таборовиків, їхню освітню та культурну діяльність.

Мета статті – проаналізувати просвітницьку роботу української інтелігенції, яка після завершення Другої світової війни опинилася в таборах для українських ПО й відмовилася повертатися в СРСР. Відповідно до задекларованої мети поставлено такі **завдання**: простежити напрями просвітницької роботи в таборах для ПО в західних окупаційних зонах, проаналізувати особливості й проблеми просвітницької діяльності української інтелігенції в еміграції.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Унаслідок різних причин на території окупації західних союзників опинилося близько півмільйона радянських громадян, 250–300 тис. із яких склали українці. На відміну від своїх співвітчизників, котрі потрапили в радянську зону окупації та були в примусовому порядку, усі без винятку, репатрійовані в СРСР, українці західних зон окупації мали можливість вибору: повертатися або ні в Союз РСР. Усіх, хто виявив бажання повернутися в Радянський Союз, відправлено в країну свого довоєнного проживання. Однак з'ясувалося, що частина з ПО не бажали повертатися на радянську Батьківщину.

Не вдаючись у детальний аналіз причин неповернення в СРСР, окреслимо найважливіші з них: політичні репресії та переслідування, геноциди, голодомори, національні й релігійні утиски, дискримінація – ось, далеко не повний перелік тих причин, що спонукали українців удатися до політичного біженства.

Звісно, українські переміщені особи – доволі строката та різнопланова група. Серед мешканців таборів для ПО було чимало колишніх бійців і командирів Червоної армії, вояків УПА, селян, робітників. Велику частину в групі переміщених становила українська інтелігенція: науковці, учителі, священники, письменники, лікарі, митці. Аналізуючи територіальне походження українських ПО, можна стверджувати, що більшість із них походила з теренів Західної України, з територій, де радянська влада ще не встигла (за короткий період свого існування) викоринити волелюбність, національну свідомість та традиції. Якраз останні й узяті інтелігенцією за основу при налагодженні таборового життя українців.

На підтвердження тези про територіальну приналежність наведемо дані українського еміграційного історика В. Кубійовича – учасника та очевидця цих подій: «Українці, які проживали в таборах для ПО, з точки зору віросповідання були надзвичайно строкатою групою: 66,1 % з них належали до української католицької церкви, 32,6 % – до православної і 1,3 % – сповідували інші релігії [2, с. 15–16]. Останні дані – яскраве свідчення того, що найбільша частина серед українських переміщених осіб походила саме із Західної України».

Не секрет, що саме наукова й творча еліта суспільства завжди першою та найгостріше реагує на різноманітні впливи, яким піддаються нація, суспільство загалом. В умовах зруйнованої та окупованої Європи, непевності й невизначеності майбутнього потрібна була велика ідея, здатна консолідувати та підтримати українців, які опинилися далеко від дому, в іншонаціональному й іншомовному суспільстві.

Такою ідеєю-платформою стали ті цінності та орієнтири, які здавна на українських теренах пропагувала «Просвіта» – найдавніша й найавторитетніша українська громадська організація, що долучилася до виховання не одного покоління українських патріотів. Тому не дивно, що саме просвітницькі ідеали лягли в основу діяльності української інтелігенції, яка в зруйнованій війною Європі намагалася підтримати українських ПО, не дати їм розчинитись у безликій масі переміщених осіб західних окупаційних зон.

Оскільки більшість українських ПО перебували в таборах, то саме тут і розгорнула свою просвітницьку роботу українська інтелігенція. Табори для ПО приваблювала людей, які опинилися в повоєнній Європі, із двох причин:

1) тут було хоча б якесь помешкання й відносно непогане, як на умови зруйнованої війною країни, харчове забезпечення зі спільного таборового котла;

2) переміщені особи сподівалися знайти в таборах джерело охорони та місце, де б вони почувалися безпечно.

У другій половині 1947 р. з'являється й третя причина, котра зробила табори для ПО привабливими навіть для тих людей, які до цього проживали поза їх межами. Зводилася ця привабливість до можливості переселення в різні країни світу за посередництва різноманітних опікунських організацій, котрі розгорнули активну діяльність із переселення з другої половини 1947 р. та діяли лише в таборах для ПО.

Принцип побудови таборів із боку окупаційних властей ішов по лінії створення таборів національно мішаних. Власне, це була найзручніша схема. Для багатьох людей, чи то колишніх військовополонених, чи то примусових робітників різних національностей, в умовах війни й повоєнного хаосу першочерговою потребою були опіка та охорона з боку окупаційних властей. Саме тому в перші тижні й місяці після звільнення з німецької неволі жодних застережень щодо утворення національно змішаних таборів для переміщених осіб не було в жодній зі сторін: ні в представників військової адміністрації, ані в самих ПО. Однак поступово, у міру стабілізації ситуації, усе частіше починають лунати прохання з боку ПО про створення таборів згідно з національною приналежністю.

Почуття національної приналежності, потреба відстоювання національних інтересів, національного спілкування та середовища, а також низка інших життєвих потреб вилились у тенденцію створення саме національних таборів. Щоправда, це було непросто. Серед численних труднощів можна виокремити найбільш характерні: безнаціональне обличчя переміщеної особи (люди зазвичай не мали жодних документів); упереджене ставлення багатьох представників окупаційних властей до певних національних груп; приховування чи перекичування частиною ПО своєї справжньої національності для уникнення репатріації (зокрема, частина українців свідомо називала себе поляками й т. ін.).

За відносно короткий період табори для переміщених осіб пройшли практично повний цикл відтворення мікросуспільств: зародження, функціональної діяльності та припинення свого існування. Цим процесам сприяли такі фактори: по-перше, мешканці таборів мали сумний досвід війни; по-друге, на невеликих територіях зосереджувалася велика кількість національно свідомих людей – політичних біженців з України. Вони багато зробили для розвитку української освіти, культури, науки в міжвоєнний період, а в таборах мали можливість продовжити цю справу [7, с. 81].

Загальна кількість таборів для переміщених осіб у західних окупаційних зонах була різною, в Австрії – 21. Чисельний їх склад коливався в межах 200–300 осіб і лише у двох найбільших – Ландек і Зальцбург – 1–2 тис. осіб. Значно більше таборів розміщено в західних окупаційних зонах Німеччини: 161 табір для ПО і біженців в американській зоні окупації та 86 – у британській [9, с. 44–51].

Однак так звана теплична атмосфера таборів таїла в собі й чимало прикрих несподіванок. Змушені жити разом східні (радянські) та західні українці болісно усвідомлювали, що їх розділяють значні соціальні, культурні й психологічні бар'єри. Цю ситуацію ускладнювали й суперечності між католиками та православними. Досить серйозний характер мали конфлікти, що спалахували між представниками різних політичних течій, особливо між бандерівською й мельниківською фракціями ОУН. Прагнучи утвердити свій політичний та ідеологічний контроль, численніша бандерівська фракція відзначалася особливою наполегливістю й навіть агресивністю. Незважаючи на те, що останнім не вдалося здобути підтримки в середовищі інтелігенції, вони стали досить впливовою силою серед селян та робітників, які становили більшість еміграції [1, с. 112].

Як свідчить статистика, разом із дорослими на чужині опинилося чимало дітей. Окрім численних проблем, перед ними стояло й питання навчання, здобуття знань та освіти. Перший повоєнний навчальний рік у таборах для ПО розпочався вже наприкінці серпня 1945 р. [6, с. 82]. Такий швидкий

початок освітньої роботи можна пояснити передусім бажанням учителів і батьків налагодити нормальне життя для своїх дітей.

Система навчання в таборах мала кілька рівнів: дитячі садки, початкові та середні школи, гімназії, музичні школи й різноманітні курси. Усі ці освітні рівні зорієнтовані на представників різних вікових і соціальних груп. Загальна кількість шкіл різного рівня в усіх західних зонах Німеччини та Австрії – 266 шкіл і курсів, на яких навчалося 13 949 осіб [1, с. 113].

Як стверджує В. Маруняк, таборове шкільництво розвивалося спонтанно й у перші роки в таборах ніким не регламентувалося, не було єдиної шкільної програми. Ще однією особливістю таборового шкільництва було те, що до 1948 р. воно існувало як приватне, поза шкільною системою Німеччини, а от в Австрії народні школи таборів одразу після створення дотримувались австрійської програми [4, с. 157].

Українські ПО, незважаючи на обмеженість коштів, фінансували два вищі навчальні заклади університетського типу, майже 40 гімназій і понад 100 початкових шкіл. У таборах створено й функціонувало 55 бібліотек, опубліковано 230 часописів та 200 книжок. Розвиткові освітніх установ сприяло й те, що, крім відносно великої кількості дітей шкільного віку, в еміграції було також багато вчителів. Українці не хотіли віддавати своїх дітей до німецьких шкіл. Окрім простих пояснень (більш зручне та ближче розміщення табірних шкіл, недобррозичливе ставлення до іноземців із боку німців) існували й інші причини, зокрема небезпека асиміляції, адже лише в національному середовищі була можливість виховувати дітей у дусі сприйняття української нації як окремого самостійного утворення. Перебуваючи в таборах для ПО, українські діти, завдяки освіті, не лише соціалізувалися, але й виховувалися національно свідомими [7, с. 87].

У західних окупаційних зонах Німеччини й Австрії опинилася й велика кількість висококваліфікованих наукових діячів. За даними Українського наукового товариства, 277 науковців, із яких 119 – професори вищої школи, у лютому 1946 р. відновили діяльність Українського вільного університету. Він діяв протягом усього міжвоєнного періоду, а створений був у Відні. Через деякий час Український вільний університет перенесли до Праги де, власне, він і припинив свою роботу в роки Другої світової війни. У лютому 1946 р., як уже зазначалося, університет відновлює свою роботу, цього разу – у Мюнхені [7, с. 88].

На цей же період припадає створення й діяльність Українського технічно-господарського інституту з центром у Регенсбурзі, де він і функціонував із 1945 до 1949 рр. Із 1949-го згаданий навчальний заклад перенесено до Нового Ульма, через недовгий час – до Авгсбурга, а з 1952 р. центром діяльності Українського технічно-господарського інституту став Мюнхен [8, с. 59]. Про широкий спектр спеціальностей, котрі пропонував ВНЗ, свідчить досить великий перелік факультетів. Серед них – інженерний, агролісовий, економічний, ветеринарний, фармацевтичний та ін. [4, с. 172].

Мюнхен став науково-освітнім центром української повоєнної еміграції. Крім уже названих вищих навчальних закладів, у цьому місті з 5 листопада 1945 р. розпочала свою діяльність й Українська економічна вища школа. Її ректором протягом 1945–1949 років був Б. Мартос, а згодом – М. Костенко. За шість років існування Вищої економічної школи (ВЕШ) в її стінах навчалося 280 студентів, 81 із яких отримали дипломи економіста, а 19 – ступінь інженера-економіста. Більше того, шестеро випускників ВНЗ стали докторами економічних наук [5, с. 13].

Існував вищий навчальний заклад і дещо іншого профілю – Українська католицька духовна семінарія з центром в Гіршбергу (Баварія), із березня 1948 р., пізніше семінарію перенесено до Голландії. В українській католицькій духовній семінарії існувало два факультети – філософський і теологічний, – обидва з п'ятирічним курсом навчання (97 студентів-богословів). Професорський склад цього закладу нараховував 14 осіб [4, с. 174].

Відомо, що таборовий період української еміграції після Другої світової війни позначився активною видавничою діяльністю. Передусім потрібно згадати про створення на початку 1946 р. Союзу української демократичної преси в Регенсбурзі. Він об'єднував українських журналістів навколо тижневиків «Наше життя», «Слово», «Українські Вісті». 2–3 червня 1946 р. в Новому Ульмі відбувся перший з'їзд українських журналістів еміграції. Саме на ньому утворено Спілку українських журналістів на еміграції, яка взяла на себе координацію налагодження зв'язків із європейськими й американськими бібліотеками та забезпечення необхідною (україномовною) літературою українських ПО в таборах.

В американській зоні окупації впродовж 1946–1948 рр. налагоджено активну видавничу діяльність українськими ПО. Як зазначає В. Маруняк, видавничу діяльність українців у Німеччині та Австрії як складова частина загального культурного процесу та як візитівка її культурних спроможностей має два виразні етапи. Перший (1945–1948 рр.) – коли з'являються видання, різні за характером та періодичністю. Та другий (1948–1951 рр.) – зростання якості й тиражів видань. Видавничу діяльність

реалізували за кількома напрямками: художня література, наукові видання та студійні посібники, підручники, а також політична публіцистика. Серед прози особливо популярні були короткі твори (оповідання, новели, нариси). Найбільш помітними й популярними емігрантськими письменниками стають Іван Багряний, Василь Барка, Яр Славутич, Олег Зуєвський [4, с. 211–215].

Високого рівня розвитку в таборах для ПО набув і театр. Кожна навіть невелика вистава ставала визначною подією в житті табору, а найкращі театральні групи навіть гастролювали по українських таборах, ставлячи там по кілька вистав. Самі театри були досить різні – від суто класичних до тих, котрі сміливо йшли шляхом імпровізації. Репертуар теж був багатограним і включав, зокрема, фарси, ліричні комедії, оперети, сатиру, драми та трагедії.

Найвідоміші театральні колективи – Український театр (головний режисер – О. Урбанський), таборовий театр «Орлик» і театральна група у Швайнфурті (обома керував М. Крижанівський), провідним театром був Ансамбль українських акторів, керований Володимиром Блаватським. На відміну від інших, цей колектив складався майже повністю з професійних акторів [1, с. 117].

Бурхливо розвивалися образотворче й вокально-музичне мистецтво. Так, у січні 1947 р. українськими біженцями та ПО створено Українську спілку образотворчих мистецтв із центром у Мюнхені. Члени спілки часто влаштовували виставки картин й скульптури, які мали чималий успіх. У тому ж таки Мюнхені організовано Об'єднання українських музик (ОУМ), правда, дещо раніше, у червні 1946 р. [7, с. 94].

Із-поміж хороших і професійних ансамблів, котрі діяли в 1946–1949 рр. в Західній Німеччині та Західній Австрії, потрібно особливо виокремити хор «Україна», керівником якого був Н. Гордовенко, а також Національний хор В. Боженка. Досить відомими серед українських ПО були також капела бандуристів імені Т. Г. Шевченка під керівництвом Г. Китастого, Український оперний ансамбль, чоловічий квартет ім. М. Лисенка в Ганновері, хор «Ватра» під керівництвом Л. Туркевича, хор «Думка» – П. Струка.

Ще однією специфічною рисою української еміграції в повоєнній Європі був так званий регіональний патріотизм. Він зводився до того, що вихідці з певних регіонів, зазвичай, трималися разом, відстоювали саме свої традиції, спосіб життя й т. ін. власне, як зазначають дослідники, помітна досить суттєва різниця між українськими переміщеними особами, які походили з Галичини та, наприклад, Східної чи Центральної України.

Аналіз документів засвідчує, що вихідці із Західних теренів України були найбільш консолідованою групою. Очевидно, що на це були певні причини, як наприклад, досить короткий період перебування під впливом радянської тоталітарної системи й у зв'язку з цим – послідовна позиція в обстоюванні національних інтересів, мови, культури. До цього переліку слід віднести й громадянсько-політичні та культурницькі традиції, які притаманні більшості західників, сформовані такими потужними та авторитетними на українських теренах громадсько-культурними об'єднаннями, як «Просвіта». І підтвердження цього – послідовне пропагування головних просвітнянських цінностей: української національної ідеї, культури, традицій, історії.

В історичній літературі усталилася думка, що таборовий період, досить короткий історично, але надзвичайно наповнений подіями, завершується на рубежі 1951–1952 рр. Верхня хронологічна межа обґрунтовується різким скороченням кількості мешканців таборів у зв'язку з переселенням більшої частини їхніх мешканців до різних країн світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що таборовий період 1944–1951 рр. вирізняється консолідацією та згуртуванням їхніх мешканців навколо української національної ідеї, гострим усвідомленням своєї національної та етнічної приналежності, активною участю таборовиків у політичній, громадській, науковій і культурній діяльності. Наведені вище факти й статистичні дані засвідчують також, що еміграційне життя українських переміщених осіб і політичних біженців продовжувалось у кращих старих формах та традиціях, винесених із рідних земель (розвиток шкільництва, створення бібліотек, розвиток видавничої справи, наукової діяльності), культурно-мистецької роботи, гуртування навколо церков й у межах церковних братств.

Джерела та література

1. Кейданський К. Табори для переміщених осіб у Німеччині та Австрії. Погляд на структуру та діяльність / К. Кейданський // Українська діаспора. – Число 1–2. – Київ ; Чикаго, 1994. – С. 108–123.
2. Кубійович В. З демографічних проблем української еміграції / В. Кубійович // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – С. 14–26.
3. Кузеля З. В далеку дорогу / З. Кузеля // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – С. 3–8.

4. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині та Австрії по другій світовій війні / В. Маруняк. – Т. I : Роки 1945–1951. – Мюнхен : Академ. вид-во д-ра Петра Белея, 1985. – 432 с.
5. Мудрий В. Нова українська еміграція та організація таборового життя / В. Мудрий // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – С. 9–13.
6. Рудик С. Я. До питання про причини, джерела та характер третього етапу української еміграції до країн Північної Америки / С. Я. Рудик // Питання історії нового та новітнього часу. – Вип. третій. – Чернівці, 1994. – № 3. – С. 79–92.
7. Стрільчук Л. В. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Л. В. Стрільчук ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 210 с.
8. Юрій Л. «Родина» і «скринінг» – Дамоклів меч таборів / Л. Юрій // Сьогодні й минуле. – Ч. 1–2. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1949. – С. 54–68.
9. The Refugees Experience Ukrainian displaced Persons after world war II. – Edmonton, 1992. – 348 p.

Стрільчук Людмила. Просветительская деятельность украинской интеллигенции в лагерях для перемещенных лиц в западных оккупационных зонах (1944–1951 гг.). В статье проанализирована просветительская деятельность украинцев, находившихся в лагерях для перемещенных лиц в западных оккупационных зонах в конце Второй мировой войны и после ее завершения. Среди полумиллионной массы украинцев, избравших для себя путь политического беженства было довольно много украинской интеллигенции: ученых, учителей, священников, писателей, врачей, художников. Большинство из них по территориальной принадлежности происходили из Западной Украины, где всегда большим авторитетом пользовалось общество «Просвіта». Поэтому именно платформа этого общества взята за основу национальной, образовательной и культурной деятельности украинцев во время их пребывания в лагерях для перемещенных лиц.

Вынуждены ждать решения вопроса о переселении, украинцы не только сумели организовать свой быт в лагерях для ПО, но и наладить национально-культурную жизнь, образование, издание журналов и газет. В авангарде этого процесса стояла украинская интеллигенция, широко пропагандирующая просветительские идеи и выступающая консолидирующей силой украинских политических беженцев.

Ключевые слова: просветительская деятельность, украинская интеллигенция, общество «Просвіта», перемещенные лица, культура, образование, национальная идея, западные оккупационные зоны.

Strilchuk Lyudmyla. Outreach and Awareness-raising Activity of the Ukrainian Intelligenzia in the Camps for Displaced Persons in the Western Occupation Zones (1944–1951). The article analyzes outreach and awareness-raising activity of the Ukrainians in the camps for the displaced persons in the Western occupation zones at the end of the World War II and after it. Among those half-million Ukrainians who chose the way of political escape there were many of those who belonged to the Ukrainian intelligenzia: scientists, teachers, bishops, writers, doctors and artists. Majority of them came from the Western Ukraine where «Prosivta» society always enjoyed authority. It is because of this why the framework for this society was used as a basis for the national, educational and cultural activity of the Ukrainians during their stay at the camps for the displaced persons.

Despite the fact that they were made to wait for the solving of the questions of their displacement the Ukrainians did not only managed to organize their household at the camps for the displaced persons but were developing their national and cultural life, schooling, publication of the magazines and newspapers too. The Ukrainian intelligenzia were in the avant-garde of this process, widely promoted outreach and awareness-raising ideas and served as a uniting force for the Ukrainian political refugees.

Key words: outreach and awareness-raising activity, Ukrainian intelligenzia, «Просвіта» society, displaced persons, culture, education, national idea, Western occupation zones.

УДК: 94(5-11):[37:061.23](=161.2)

**Василь Карпо,
Віктор Мудеревич**

Історичні етапи становлення та основні напрями діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході

У статті проаналізовано етапи становлення та напрями культурно-освітньої діяльності товариства «Просвіта» на Далекому Сході. Дослідницьку увагу сфокусовано на питаннях, пов'язаних із векторами роботи організації щодо